

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ КОРПОРАТИВНИМИ ПРАВАМИ ДЕРЖАВИ

ESSENCE AND FEATURES OF MANAGEMENT OF THE STATE CORPORATE RIGHTS

Чихірьов В.Л., старший викладач

*Навчально-науковий інститут «Юридичний інститут
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана*

У науковій статті викладені основні результати дослідження з питань особливостей та змісту управління корпоративними правами держави. Визначено дефініції «корпоративні права держави» та «корпоративні права» відповідно до законодавчих актів України. Окреслено зміст корпоративних прав держави, що мають управлінський і майновий характер. Встановлено основні повноваження та функції суб'єктів управління корпоративними правами держави. Інформаційною базою дослідження є законодавчі акти України, а також судова практика в галузі управління корпоративними правами держави.

Автор доходить висновку, що рекомендуються такі заходи запровадження, які зумовлять підвищення ефективності національної стратегії управління корпоративними правами держави як суб'єкта корпоративних правовідносин. Одним із пріоритетних завдань є законодавче забезпечення координації створення та діяльності різних організаційно-правових форм державних підприємств. Потрібно створити не лише ефективну, а насамперед реальну систему управління правами держави (акції, паї), яка базуватиметься на високій майновій відповідальності осіб, які уповноважені управляти державними корпоративними правами, та осіб із високою матеріальною зацікавленістю у результатах корпоративного управління. Уповноважені органи державної влади повинні підвищити вимоги до керівництва акціонерних товариств, у яких держава володіє «блокуючим» пакетом акцій, а також щодо прибутковості та ефективності фінансово-господарської діяльності, підвищення капіталізації таких підприємств.

Уповноважені органи державної влади мають виробити ефективну та прозору інвестиційну політику щодо акціонерних товариств, у яких держава володіє контрольным пакетом акцій; дотримуватися принципів корпоративного управління, відповідно до яких представники держави в органах управління акціонерного товариства повинні діяти в інтересах такого товариства, а також враховувати інтереси усіх зацікавлених осіб, що відповідає інтересам акціонерів і сприяє зростанню капіталізації товариства. На практиці необхідно впроваджувати інноваційну модель приватизації в країні. Щонайменше 50% коштів, отриманих від приватизації, має бути використано для фінансування потреб реальної економіки (запозичення) коригування структури виробництва для забезпечення випереджаючого розвитку перспективних галузей.

Ключові слова: корпоративні права держави, корпоративні права, акціонерні товариства, суб'єкти управління корпоративними правами держави, майно державних підприємств.

The article presents the main results of the study on the features and content of state corporate rights management. The terms “state corporate rights” and “corporate rights” are defined in accordance with the legislation of Ukraine. The content of the state corporate rights, which have administrative and property nature is outlined. The main powers and functions of the subjects of state corporate rights management are established. The information background of the study is the legislative acts of Ukraine, as well as case law in the field of the state corporate rights management.

The author concludes that the following measures are recommended, which will increase the effectiveness of the national strategy of management of corporate rights of the state as a subject of corporate relations: one of the priorities is to ensure legislative coordination of the creation and operation of various legal forms of organisation of state enterprises; it is necessary not only to create an effective, but first of all a real system of state rights management (shares, stocks), which will be based on high property liability of individuals, who are authorized to manage state corporate rights and persons with high material interest in the results of corporate governance; authorized public authorities should increase the requirements for the management of joint-stock companies in which the state owns a “blocking” holding of shares.

As well as for the profitability and efficiency of financial and economic activities, increasing the capitalization of such enterprises; authorized public authorities must develop an effective and transparent investment policy for joint-stock companies in which the state owns a controlling stake; adhere to the principles of corporate governance, according to which state representatives in the governing bodies of a joint-stock company must act in the interests of such a company and take into account the interests of all stakeholders – this meets the interests of shareholders and promotes capitalization; in practice it is necessary to implement an innovative model of privatization in the country. At least 50% of the funds received from privatization should be used to finance the needs of the real economy (borrowing) to adjust the structure of production to ensure the advanced development of promising industries.

Key words: state corporate rights, corporate rights, joint-stock companies, subjects of management of state corporate rights, property of state enterprises.

Постановка проблеми. Створення в Україні незалежної, демократичної та правової держави передбачає оновлення принципів функціонування механізму управління корпоративними правами держави як суб'єкта корпоративних правовідносин. Актуальність наукового дослідження правового механізму реалізації корпоративних прав держави зумовлена також тим, що сучасні механізми управління державними корпоративними правами мають неефективний і безсистемний характер, що суттєво впливає на рівень надходжень до державного бюджету з боку підприємств, які перебувають у державній власності. Така ситуація виникла у зв'язку з тим, що наразі функції управління розпоршені між різними органами державної влади, наділеними організаційно-господарськими повноваженнями.

Система управління державними корпоративними правами у корпоративних правовідносинах потребує

реформування з таких причин: 1) брак соціальних і економічних критеріїв встановлення і захисту корпоративних прав держави; 2) ускладнення механізмів управління підприємствами з державною часткою у статутному фонді, визначення належного їх обсягу стосовно конкретних підприємств; 3) відсутність критеріїв оцінки ступеня ефективності реалізації державних корпоративних прав; 4) відсутність ефективної і системної інституційної системи управління.

За даними Реєстру корпоративних прав держави, який веде Фонд державного майна України (далі – ФДМУ), обсяг корпоративних прав держави за минулий рік зменшився на 7%. Станом на кінець 2020 року в сфері управління Фонду державного майна перебували корпоративні права держави у 280 господарських товариствах (станом на 2019 рік їхня кількість дорівнювала 305). Серед них 179 акціонерних

товариств, які створені шляхом корпоратизації та приватизації, 50 акціонерних товариств, створених за участю Фонду держмайна, 44 товариства з обмеженою відповідальністю та інші господарські товариства (ДАК, ХК, ДАХК, ДХК, НАК). У 88 підприємствах Фонд держмайна управляє державною часткою, розмір якої становить до 25% статутного фонду, у 23 – від 40% до 50%, у 53 – від 25% до 40%, у 33 – від 50% до 60%, у 59 – від 70% до 100%, а у 25 – часткою держави розміром 100% [1].

Водночас в управлінні інших органів державної виконавчої влади знаходилися корпоративні державні права у 187 товариствах (на початку 2019 року їхня кількість становила 186). З них 137 – це акціонерні товариства, 35 товариств з обмеженою відповідальністю, а також 17 інших господарських товариств (ХК, ДАХК, ДАК, ДХК, НАК). У 20 господарських товариствах ці органи здійснюють управління державною часткою, що становить 25% статутного фонду, у 16 – від 40% до 50%, у 12 – від 25% до 40%, у 8 – від 60% до 80%, у 11 – від 70% до 100%, а також 120 товариств із державною часткою, що становить 100% [1].

Станом на кінець 2020 року в управлінні держави перебувають корпоративні права у 468 господарських товариствах. За останній рік їхня кількість зменшилася на 7% [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню корпоративних прав держави як об'єкта корпоративних правовідносин присвячені роботи О.М. Вінник, О.В. Бігняк, Л.В. Винар, Р.А. Майданік, І.В. Спасиво-Фатєєвої, Coskun Y., Seven U., Ertugrul H.M., Ulussever T. та інших. Однак неналежним чином висвітлені питання правового регулювання корпоративних прав держави як об'єкта корпоративних правовідносин і порядку здійснення державного управління в цій сфері.

Метою дослідження є обґрунтування системних елементів ефективної стратегії національного управління корпоративними правами як об'єкта корпоративних відносин у процесі національної економічної трансформації.

Для досягнення мети дослідження необхідно виконати такі завдання: 1) розглянути дефініцію «корпоративні права держави»; 2) визначити найбільш розповсюджені організаційні та правові форми суб'єктів підприємницької діяльності з часткою держави в статутному капіталі; 3) встановити особливості механізму управління державними корпоративними правами; 4) обґрунтувати необхідність закріплення на законодавчому рівні елементів дієвої стратегії державного управління державними корпоративними правами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до ст. 167 Господарського кодексу України корпоративні права – це права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) такої організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом і статутними документами [2].

Законодавець не визначив чіткого поняття, що таке «корпоративні права держави». В Законі України «Про управління об'єктами державної власності» серед об'єктів управління державної власності зазначаються «корпоративні права, що належать державі у статутних капіталах господарських організацій». Натомість у Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження основних концептуальних підходів до підвищення ефективності управління корпоративними правами держави» № 155 від 11.02.2004 зазначено, що корпоративні права держави – це право держави, частка якої визначається в статутному капіталі господарського товариства, що включає право на управління цим товариством, отримання певної частки його прибутку (дивідендів), активів у разі ліквідації відповідно до законодавства, а також інші права, передбачені законом та установчими документами.

Виникає колізія між поняттями «господарські організації» та «господарські товариства», адже господарські організації можуть включати в себе і державні унітарні, і казенні підприємства. Але, на нашу думку, корпоративні права держави щодо її власності можуть стосуватися лише господарських товариств і не всіх, а лише акціонерних товариств і товариств з обмеженою відповідальністю. Корпоративні права реалізуються у низці правомочностей, які є спільними і для юридичної особи, і для громадянина, і для держави в особі органів державної влади, а саме: право на участь в управлінні господарським товариством, право на отримання частки прибутку певної організації, а також активів у разі її ліквідації відповідно до закону, право на одержання інформації про діяльність господарського товариства, право на вихід зі складу товариства [3, с. 8].

Корпоративні права держави детермінують як право держави на частку в статутному капіталі господарських товариств, що передбачає право на управління господарським товариством, право на отримання частки його прибутку, фінансових активів у разі його ліквідації відповідно до законодавства, а також права, передбачені установчими документами та законом [4, с. 437].

Важливим є питання, які особливості корпоративних прав держави, адже «корпоративні права» охоплюють правомочності, властиві усім засновникам, які не мають індивідуального характеру і можуть змінюватися залежно від організаційно-правової форми юридичної особи, проте властиві усім без винятку суб'єктам господарювання – носіям корпоративних прав.

Варто погодитися з позицією науковців (*Hoque A.; Rakhi S.; Hassan K.; Le T., 2020*) [5, с. 178], які вважають, що корпоративні права держави варто відмежувати від корпоративних прав приватних підприємств стосовно окремих підстав виникнення державних корпоративних прав. Наприклад, націоналізація як одна із передбачених законом підстав виникнення державних корпоративних прав [6].

Необхідно зазначити, що при визначенні корпоративних прав держави необхідно звертати увагу на такі характеристики: корпоративне управління, відносини з керівниками компаній, розподіл прибутку господарського товариства та характеристики механізму захисту корпоративних прав держави.

Науковці (*Coskun Y.; Seven U.; Ertugrul H.M.; Ulussever T., 2017*) [7, с. 19] звертають увагу на те, що формування механізму управління державними корпоративними правами (акціями, паями, частками) має низку особливостей, які залежить від таких факторів: 1) спеціалізованого порядку правового регулювання; 2) обмеження правомочностей і наявності спеціального порядку відчуження й розпорядження корпоративними правами; 3) особливої процедури призначення виконавчих органів. Наприклад, відбір кандидатур на посади голів виконавчих органів господарських товариств, що належать до державного фінансового сектору, відповідно до положень Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження основних концептуальних підходів до підвищення ефективності управління корпоративними правами держави» від 11.02.2004 № 155 [8]; 4) поєднання матеріальної відповідальності осіб і майнової зацікавленості у результаті державного управління [9].

В юридичній літературі (*Martin J., Dubé C., Coovert M.D., 2018*) [10, с. 1179] формується класифікація корпоративних прав держави залежно від різних критеріїв, а саме: 1) суб'єкта державного управління: корпоративні права, що перебувають в управлінні Фонду державного майна України; 2) корпоративні права, що перебувають в управлінні уповноважених осіб; корпоративні права, що перебувають в управлінні органів виконавчої влади; рівня корпоративного контролю держави: контроль держави у сфері прийняття рішень у господарських товариствах (більше 50% акцій); частково забезпечують реалізацію зазначеного

контролю; 3) за ступенем закріплення за державою частки (паketу акцій).

Державні підприємства, які здійснюють діяльність в Україні, можна класифікувати на дві групи: 1) підприємства, 100% статутного капіталу яких належать державі: унітарні державні підприємства; казенні підприємства; державні акціонерні компанії; державні корпорації; 2) господарські товариства, які частково належать іншим фізичним чи юридичним особам, а держава незначною мірою впливає на їхню діяльність: акціонерні компанії, в яких держава володіє контрольним пакетом акцій, що становить понад 50%, проте менш ніж 75%; акціонерні компанії, «блокуючий» пакет акцій яких належить державі і становить понад 25%, проте менш ніж 50%; акціонерні товариства, у статутному фонді яких частка власності держави менша ніж 25%; державні холдингові компанії [11, с. 37].

Ще однією проблемою, на нашу думку, є відсутність єдиного суб'єкта управління корпоративними правами держави. Так, згідно із Законом України «Про управління об'єктами державної власності» суб'єктами управління об'єктами державної власності, в тому числі корпоративними правами, що належать державі у статутних капіталах господарських організацій, є аж 10 різних суб'єктів, серед яких: Кабінет Міністрів України, міністерства, інші органи виконавчої влади та державні колегіальні органи, органи, що забезпечують діяльність Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, Національна академія наук України, галузеві академії наук, державні господарські об'єднання, державні холдингові компанії [12].

На нашу думку, розпорошення об'єктів державної власності серед великої кількості суб'єктів управління негативно відображається на ефективності управління корпоративними правами держави. Кабінет Міністрів України відповідно до положень п. 5 ст. 116 Конституції України здійснює управління об'єктами державної власності та є вищим органом в управлінні ними. Тому корпоративні права держави – це система самостійних суб'єктивних прав [13, с. 20]. Державні корпоративні права знаходять своє вираження у системі правомочностей, держава отримує їх внаслідок одержання відповідного статусу (учасника, засновника, акціонера) шляхом участі у формуванні статного капіталу, частка якого визначається законодавством. Застосування форм і способів захисту корпоративних прав держави має низку особливостей, проте не всі засоби захисту, встановлені главою 29 ЦК України, можна застосувати для захисту державних корпоративних прав.

У зв'язку з цим у науці господарського права приділяється значна увага захисту державних корпоративних прав як у матеріально-правовому, так і в процесуальному аспекті. Корпоративні відносини держави за своїм юридичним змістом наближені до зобов'язальних відносин, адже майновий інтерес носія права може бути задоволено виключно шляхом вчинення або відмови від вчинення певних дій уповноваженими особами з управління державними корпоративними правами. Принципи захисту та охорони корпоративних прав держави знаходять своє вираження у корпоративному управлінні (спостережній раді, загальних зборах, ревізійній комісії, правлінні), надійність та ефективність якого сприяє охороні, а в разі порушення – захисту майнових інтересів держави як носія корпоративних прав.

Серед методів захисту державних корпоративних прав важливе місце займає норма, яка регламентує обов'язкову участь представника органу державної влади, уповноваженого на управління відповідними корпоративними правами держави в господарському товаристві (ревізійна комісія, наглядова рада, спостережна рада). Важливим спеціальним

способом захисту права на одержання дивідендів є заходи, вжиті суб'єктом управління корпоративними правами держави для розірвання трудового договору з керівником такого товариства. Адже Законом України «Про управління об'єктами державної власності» встановлені імперативні норми, відповідно до яких господарська організація, у статутному фонді якої є корпоративні права держави, зобов'язана спрямувати частину чистого прибутку для виплати дивідендів за підсумками календарного року [12].

Захист корпоративних прав держави має певну специфіку, на відміну від захисту корпоративних прав приватних суб'єктів господарювання, яка знаходить свій вияв не лише в особливих способах захисту, а в особливому організаційно-майновому характері захисту. Насамперед ці заходи пов'язані з умовами управління корпоративними правами компанії, особливими вимогами до тих, хто реалізує такі управлінські права, та їх обранням (проходженням відповідного конкурсу). Крім того, спеціальні організаційні та майнові заходи, вжиті для захисту прав компаній країни, повинні включати спеціальну процедуру затвердження плану санації, мирових угод, а також відчуження активів під час розгляду справ про банкрутство, проведення аукціонів, які передбачені нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України у справах про банкрутство державних підприємств, а також підприємств, частка державної власності у статутному капіталі яких перевищує 50%.

Висновки. За результатами дослідження рекомендуються заходи, запровадження яких зумовить підвищення ефективності національної стратегії управління корпоративними правами держави як суб'єкта корпоративних правовідносин. Одним із пріоритетних завдань є законодавче забезпечення для координації створення та діяльності різних організаційно-правових форм державних підприємств. Потрібно створити не лише ефективну, а насамперед реальну систему управління правами держави (акції, облигації, паї), яка базуватиметься на високій майновій відповідальності осіб, уповноважених управляти державними корпоративними правами, та виборі осіб з високою матеріальною зацікавленістю у результатах корпоративного управління.

Уповноважені органи державної влади повинні підвищити вимоги до керівництва акціонерних товариств, у яких держава володіє «блокуючим» пакетом акцій, а також щодо прибутковості та ефективності фінансово-господарської діяльності, підвищення капіталізації таких підприємств. Уповноважені органи державної влади мають виробити ефективну та прозору інвестиційну політику щодо акціонерних товариств, у яких держава володіє контрольним пакетом акцій; дотримуватися принципів корпоративного управління, відповідно до яких представники держави в органах управління акціонерного товариства повинні діяти в інтересах такого товариства, а також враховувати інтереси усіх зацікавлених осіб, що відповідає інтересам акціонерів і сприяє зростанню капіталізації товариства.

На практиці необхідно впроваджувати інноваційну модель приватизації в країні. Щонайменше 50% коштів, отриманих від приватизації, має бути використано для фінансування потреб реальної економіки (запозичення) коригування структури виробництва для забезпечення випереджаючого розвитку перспективних галузей.

Перспективи подальших досліджень. Подальші дослідження можуть бути проведені в напрямку розвитку системи моніторингу фінансового стану державного підприємства, що дасть реальні можливості керівництву підприємства та органам управління державним майном підвищити ефективність і результативність діяльності підприємства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Звіт про роботу Фонду державного майна України та хід приватизації державного майна у 2020 році. URL: http://www.spfu.gov.ua/userfiles/pdf/zvit-fdmu-2020_15965.pdf (дата звернення: 25.05.2021).
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 25.05.2021).
3. Васильєва В.А. До питання про поняття корпоративного права. URL: <http://www.lawyer.org.ua/?w=r&i=100&d=363> (дата звернення: 25.05.2021).
4. Nyre-Yu M., Gutzwiller R.S., Caldwell B.S. Observing cyber security incident response: qualitative themes from field research. Proceedings of the Human Factors and Ergonomics Society Annual Meeting. Sage CA: Los Angeles, CA: SAGE Publications, 2019. Vol. 63. № 1. P. 437–441.
5. The performance of stock portfolios: Evidence from analysing Malaysia case and implication for open innovation / A. Hoque et al. *Journal of Open Innovation: Technology, Market and Complexity*. 2020. Vol. 6. № 4. P. 178.
6. Kibert A. The Effect of Government Bonds on Capital Market Growth in Kenya. Master's Thesis, School of Business, University of Nairobi, Nairobi, Kenya, 2015.
7. Capital market and economic growth nexus: Evidence from Turkey / Y. Coşkun et al. *Central Bank Review*. 2017. Vol. 17. № 1. P. 19–29.
8. Про затвердження основних концептуальних підходів до підвищення ефективності управління корпоративними правами держави : Постанова Кабінету Міністрів від 11.02.2004 № 155. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/155-2004-%D0%BF> (дата звернення: 14.05.2020).
9. Bahuguna Ashutosh, Bisht Raj, Pande Jeetendra. Don't Wanna Cry: a Cyber Crisis Table Top Exercise for Assessing the Preparedness against Eminent Threats. *International Journal of Engineering and Advanced Technology*. 2019. Vol. 9. Doi: 10.35940/ijeat.A9893.109119.
10. Martin J., Dubé C., Coovert M.D. Signal detection theory (SDT) is effective for modeling user behavior toward phishing and spear-phishing attacks. *Human factors*. 2018. Vol. 60. № 8. P. 1179–1191.
11. Бігняк О.В. Цивільно-правовий захист корпоративних прав в Україні : дис. д-ра юрид. наук: 12.00.03 / Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса [б.в.], 2018. 474 с.
12. Про управління об'єктами державної власності : Закон України від 21.09.2006. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 46. Ст. 456.
13. Improving cybersecurity incident response team effectiveness using teams-based research / J. Steinke et al. *IEEE Security & Privacy*. 2015. Vol. 13. № 4. P. 20–29.
14. Cueto J.M., Grané A., Cascos I. Models for expected returns with statistical factors. *Journal of Risk and Financial Management*. 2020. Vol. 13. № 12. P. 314.
15. Omodero C.O., Alege P.O. The Innovation of Government Bonds in the Growth of an Emergent Capital Market. *Journal of Open Innovation: Technology, Market and Complexity*. 2021. Vol. 7. № 1. P. 103.
16. Omodero C.O., Alege P.O. The Innovation of Government Bonds in the Growth of an Emergent Capital Market. *J. Open Innov. Technol. Mark. Complex*. 2021. Vol. 7. P. 103. Doi: <https://doi.org/10.3390/joitmc7010103>.